

بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر ضریب تأثیر نشریات حوزه اقتصاد مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

هاشم عطاپور^۱، عبدالرضا نوروزی چاکلی^۲، محمد حسن زاده^{۳*}

۱- کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت مدرس

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد

۳- عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی عوامل مؤثر بر ضریب تأثیر^۱ نشریات حوزه اقتصاد مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌پردازد. نوع تحقیق، علم‌سنجی است که با استفاده از روش‌های پیمایشی، تحلیل استنادی و کتابخانه‌ای به انجام رسیده است. داده‌های تحقیق با استفاده از پایگاه استنادی علوم جهان اسلام «آی. اس. سی»^۲، پرسشنامه و تورق نشریات مورد مطالعه گردآوری شده است. متغیرهای مستقل تحقیق شامل خوداستنادی، هم‌آیندی مؤلفان، کیفیت مقالات، شهرت، تأخیر در انتشار به موقع، نسبت مقالات مروری، قیمت، میزان رد مقالات و دسترسی آزاد است. ضریب تأثیرنشریات مورد مطالعه، متغیر وابسته تحقیق را تشکیل می‌دهد. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که عوامل خوداستنادی، کیفیت مقالات، هم‌آیندی مؤلفان، تأخیر در انتشار به موقع، نسبت مقالات مروری و میزان رد مقالات، رابطه معنی‌داری با ضریب تأثیرنشریات دارند. از سوی دیگر، عوامل شهرت و قیمت رابطه معنی‌داری با ضریب تأثیرنشریات ندارند. همچنین، دسترسی آزاد تغییر معنی‌داری در ضریب تأثیرنشریات مورد مطالعه ایجاد نکرده است. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد که در تأثیر هم‌زمان متغیرهای مستقل تحقیق بر ضریب تأثیر، عوامل میزان رد مقالات، خوداستنادی، کیفیت، هم‌آیندی مؤلفان، نسبت مقالات مروری و تأخیر در انتشار، به ترتیب بر ضریب تأثیر نشریات اثر می‌گذارند.

کلیدواژه‌ها: ایران، ضریب تأثیر، علم‌سنجی، نشریات اقتصاد، وزارت علوم

۱- مقدمه

زمینه ارزیابی نشریات نیز مورد توجه قرار می‌گیرند. یکی از مؤسساتی که در سده بیستم میلادی با هدف ایجاد خدمات ارزش افزوده برای منابع اطلاعاتی، به‌ویژه برای نشریات، ایجاد شده است، مؤسسه اطلاعات علمی «آی. اس. آی» است که در فیلادلفیای امریکا واقع است. هدف آی. اس. آی. که فراهم‌کننده خدمات اطلاعاتی دست‌دوم به‌شمار می‌رود، تحت پوشش قرار دادن مهم‌ترین نشریات جهان برای آگاهی‌رسانی و برآورده کردن نیاز اطلاعاتی مشترکانش است [۲]. این مؤسسه در انتخاب نشریات برای تحت

در سده بیستم، روند افزایشی انتشار منابع تخصصی موجب ایجاد و گسترش مؤسسات عمده چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی، با هدف دسترس‌پذیرتر کردن اطلاعات شد، به‌گونه‌ای که امروزه این مؤسسات، به نظام عمومی اشاعه اطلاعات تبدیل شده‌اند [۱] و در

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: hasanzadeh@modares.ac.ir

1. Impact Factor
2. Institute for Scientific Information (ISI)

ناشران و سردبیران نشریات در بهبود ضریب تأثیرنشریات چه گام‌هایی می‌توانند بردارند.

هدف اصلی تحقیق، شناسایی عوامل مؤثر بر ضریب تأثیر و بررسی آن در نشریات حوزه اقتصاد مورد تأیید وزارت علوم و ارائه پیشنهادهایی با توجه به پرسش‌هایی است که در زیر آمده است.

۱. رابطه هریک از عوامل «کیفیت نشریه»، «خوداستنادی»، «شهرت نشریه»، «هم‌آیندی مؤلفان»^۳، «تأخیر در انتشار»، «میزان رد مقالات»، «قیمت» و «نسبت مقالات مروری» با ضریب تأثیرنشریات مورد تأیید اقتصاد به چه صورت است؟

۲. تأثیر دسترسی آزاد^۴ بر ضریب تأثیرنشریات مورد تأیید حوزه اقتصاد به چه صورت است؟

۳. در تأثیر هم‌زمان هریک از عوامل مستقل تحقیق بر ضریب تأثیر نشریات، چه عواملی به عنوان متغیرهای پیش‌گویی‌کننده ضریب تأثیر نشریات مورد تأیید اقتصاد، مطرح می‌شوند؟

۲- عوامل مؤثر بر ضریب تأثیر

ضریب تأثیر در واقع محاسبه‌ای ریاضی است که بیان می‌کند چگونه مقاله‌های هر نشریه، در دوره زمانی دوساله پس از انتشارشان، آثار دیگر پژوهشگران را تحت تأثیر قرار داده‌اند[۴]. ضریب تأثیر نسبت بین استنادهای دریافتی نشریه و آیت‌های قابل استناد آن است. مقدار آن در سالی خاص، از تقسیم تعداد استنادهای دریافتی نشریه در آن سال به وسیله آیت‌های منتشرشده‌اش در دو سال پیش از آن سال، بر آیت‌های قابل استناد منتشرشده در نشریه در طی دو سال اخیر، به دست می‌آید[۶].

تعداد استنادهای دریافتی نشریه در آن سال توسط آیت‌های منتشرشده‌اش در دو سال قبل از آن سال
تعداد آیت‌های قابل استناد نشریه در دو سال قبل از آن سال
= ضریب تأثیر نشریه در سالی خاص

در تحقیق حاضر، برای شناسایی عوامل مؤثر بر ضریب تأثیر نشریات، پس از بررسی و کنکاش در ادبیات موضوعی، عوامل مختلفی شناسایی شد و از بین آن‌ها، عوامل عینی قابل بررسی و سازگار با شرایط نشریات ایرانی، انتخاب شد. در پی تلاش می‌شود به هریک از این عوامل پرداخته شود.

۲-۱ کیفیت نشریه

کیفیت نشریه به شیوه سنتی با استفاده از اندازه‌گیری‌های کمی مانند

پوشش قرار دادن در نمایه استنادی، در کنار استانداردهای قراردادی انتشار نشریات و قضاوت‌های متخصصان، از ضریب تأثیراستفاده می‌کند که به‌کوشش یوجین گارفیلد^۱ در اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی ابداع شده است.

آی. اس. آی. توانایی تحت پوشش دادن همه نشریات داوری‌شده جهان را ندارد. بنابراین، این مؤسسه همواره کشورها را به تولید داده‌های استنادی برای نشریات بومی خود، در زمینه ارزیابی و رتبه‌بندی آن‌ها تشویق کرده است. در کشور ما نیز مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری[۳] از سال ۱۳۸۱ و جهاد دانشگاهی از سال ۱۳۸۳ پایگاه گزارش‌های استنادی نشریات فارسی را عرضه کرده‌اند و در زمینه محاسبه و انتشار شاخص‌های مهم استنادی، همچون ضریب تأثیر، شاخص آنی و نیم‌عمر استناد برای نشریات داخلی اقدام کرده‌اند. این دو مرکز توانسته‌اند شاخص‌های یاد شده را برای حجم وسیعی از نشریات مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، و همچنین وزارت درمان، بهداشت و آموزش پزشکی، از سال ۱۳۸۰ به بعد، تولید و منتشر کنند.

با نگاهی کلی به ضریب تأثیرنشریات موجود در آی. اس. سی. و مرکز جهاد دانشگاهی، می‌توان پی‌برد که ضریب تأثیرنشریات در ایران بسیار پایین و غالباً در فاصله صفر و ۰/۵ قرار دارد. این امر حاکی از تعداد کم استنادهای دریافتی مقوله‌های منتشرشده نسبت به تعداد مقوله‌های منتشرشده است، یا به عبارتی دیگر، نشان‌دهنده استفاده ناچیز جامعه علمی از علم تولیدشده در داخل کشور است که مانعی در برابر رشد علمی کشور، محسوب می‌شود. نشریات حوزه اقتصاد نیز که سهم مناسبی در نشریات مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به خود اختصاص داده‌اند، از قاعده بالا مستثنا نیستند و ضریب تأثیر آن‌ها نیز غالباً در حد فاصل صفر و ۰/۵ قرار دارد. در این میان، برخی از نشریات حوزه، توانسته‌اند در برخی سال‌ها نسبت به سال‌های دیگر ضریب تأثیر بهتری را کسب کنند. همچنین، برخی از نشریات مورد تأیید اقتصاد، موفق شده‌اند در طول سال‌های مختلف ضریب تأثیر بهتری را نسبت به دیگر نشریات حوزه به دست آورند. بنابراین، این پرسش‌ها پیش می‌آید که چه عامل‌هایی بر ضریب تأثیر نشریات مورد تأیید اقتصاد تأثیر گذارند و

1 Garfield, E.

۲. در پژوهش‌های معدودی که از انتشار شاخص‌های علم‌سنجی در کشورمان، در حوزه ضریب تأثیر و شاخص آنی نشریات فارسی انجام شده است، پژوهشگران ناگزیر از محاسبه دستی این شاخص‌ها بودند که فرایندی بسیار طولانی، دشوار و وقت‌گیر است. از جمله این پژوهش‌ها، می‌توان به پژوهش نجفی، مؤمن‌زاده و مرادی[۵] اشاره کرد که به تعیین ضریب تأثیر و شاخص آنی نشریات حوزه پزشکی پرداخته‌اند.

گردش نشریات، شمار صفحات هر جلد، پوشش به‌وسیله خدمات نمایه‌سازی و بسامد استناد در متون و منابع، سنجیده می‌شود [۷]. سؤالاتی که درباره کیفیت نشریه و ضریب تأثیر مطرح‌اند، به این قرار است: چه نوع رابطه‌ای بین این دو وجود دارد؟ آیا کیفیت مقالات نشریه بر ضریب تأثیر آن اثر می‌گذارد؟ آیا ضریب تأثیر می‌تواند شاخصی برای کیفیت نشریه باشد؟ به‌گونه شگفت‌انگیزی بسیاری از صاحب‌نظران روش محاسبه ضریب تأثیر را به‌بوته نقد گذاشته‌اند. اما ارزیابی‌های تجربی در چگونگی ارتباط ضریب تأثیر با کیفیت نشریه، تا حدودی کم است [۸]. در مطالعاتی که صورت گرفته است، برخی رابطه بین ضریب تأثیر و کیفیت نشریه را نشان داده‌اند [۸، ۱۰، ۹]؛ در حالی که در برخی دیگر چنین روابطی به‌دست نیامده است [۱۲، ۱۱].

گردش نشریات، شمار صفحات هر جلد، پوشش به‌وسیله خدمات نمایه‌سازی و بسامد استناد در متون و منابع، سنجیده می‌شود [۷]. سؤالاتی که درباره کیفیت نشریه و ضریب تأثیر مطرح‌اند، به این قرار است: چه نوع رابطه‌ای بین این دو وجود دارد؟ آیا کیفیت مقالات نشریه بر ضریب تأثیر آن اثر می‌گذارد؟ آیا ضریب تأثیر می‌تواند شاخصی برای کیفیت نشریه باشد؟ به‌گونه شگفت‌انگیزی بسیاری از صاحب‌نظران روش محاسبه ضریب تأثیر را به‌بوته نقد گذاشته‌اند. اما ارزیابی‌های تجربی در چگونگی ارتباط ضریب تأثیر با کیفیت نشریه، تا حدودی کم است [۸]. در مطالعاتی که صورت گرفته است، برخی رابطه بین ضریب تأثیر و کیفیت نشریه را نشان داده‌اند [۸، ۱۰، ۹]؛ در حالی که در برخی دیگر چنین روابطی به‌دست نیامده است [۱۲، ۱۱].

۲-۴ شهرت نشریه

هدف سازمانی علم، توسعه دانش معتبر است. نشریات به‌دلیل این‌که داوری می‌شوند، اعتبار مورد نظر را فراهم می‌آورند. اما برخی از نشریات داوری‌شده، اعتبار بیشتری نسبت به دیگر نشریات به‌دست می‌آورند. از این لحاظ، ممکن است که نشریه‌ای به موقعیت بالایی در میان نشریات حوزه خویش دست یابد، اما نه به خاطر این‌که دارای مقالات با کیفیت و تأثیرگذاری است، بلکه به دلایلی مثل قدرت حامیان نشریه، قدمت انتشار، وضعیت تجربی- نظری و حرفه‌ای-عملی مقالاتش، شهرت سردبیر، ویراستاران و هیئت تحریریه و مانند آن‌ها باشد. برای مثال، ممکن است نشریه‌ای با قدمت طولانی و دارای موضوعی خاص، از نشریه دیگری که دارای مقالات تأثیرگذار و در نتیجه، ضریب تأثیر بالایی است، شهرت بیش‌تری به‌دست آورد [۲۱].

مسئله رابطه بین شهرت و ضریب تأثیر نشریات، همواره مورد توجه محققان و پژوهشگران حوزه علم‌سنجی قرار داشته است. گلن^۶ گلن^۷ [۲۲] به بررسی رابطه بین ضریب تأثیر نشریات جامعه‌شناسی و امتیاز شهرت به‌دست آمده برای هر نشریه از نظر متخصصان جامعه‌شناسی پرداخته است. تحقیق او آشکار ساخت که رابطه‌ای نه چندان قوی بین دو متغیر پیش‌گفته وجود دارد. بسیاری از نشریات مشهور و معتبر، ضرایب تأثیر پائینی دارند. گیلس و رایت^۹ [۲۲] و

۲-۲ خوداستنادی

خوداستنادی گونه‌های مختلفی دارد که نوع مورد بحث ما در این تحقیق، خوداستنادی نشریه^۱ است. در این خوداستنادی، مقاله‌ای در نشریه‌ای خاص، به آثار منتشرشده قبلی در همان نشریه استناد می‌کند [۱۳]. به هر حال، بخشی از استنادهایی که نشریه دریافت می‌کند، از مقالاتی است که بیش‌تر در آن نشریه منتشر شده‌اند. این امر، اگرچه می‌تواند نشان‌دهنده تعامل نشریه با آثار موضوعی خود باشد، موجب وارد شدن انتقاداتی بر ضریب تأثیر شده است؛ چرا که عقیده بر این است که خوداستنادی، به طور ساختگی ضریب تأثیر نشریه را متورم می‌کند و تخمین سوگیرانه‌ای از ارزش نشریه به‌دست می‌دهد. از این رو، در بسیاری از مطالعات علم‌سنجی، خود استنادی به عنوان خشه^۲ در نظر گرفته می‌شود [۱۴].

اغلب پژوهشگران، مانند قانع [۱۵]، فاسولاکی و دیگران^۳ [۱۶]، آنسیل^۴ و دیگران [۱۷]، و زاوس، جانیس، و پاناگیتوس^۵ [۱۸]، وجود رابطه معنی‌دار بین خوداستنادی و ضریب تأثیر نشریات را گزارش کرده‌اند.

۲-۳ دسترسی آزاد

عقیده رایج بر این است که دسترسی آزاد نشریات بر ضریب تأثیر آن‌ها تأثیر می‌گذارد و آن را افزایش می‌دهد. چنین فرض می‌شود

6. Murali et al.
7. Muller et al.
8. Glenn
9. Gilles & Wright

1. journal self-citation
2. noise
3. Fossoulaki et al.
4. Anseel
5. Zavos, Jannis, & panagitos

مایر^۱ [۲۳] گزارش کرده‌اند که بین شهرت و ضریب تأثیر نشریات رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

۲-۵ هم‌آیندی مؤلفان

هم‌آیندی مؤلفان رابطه تنگاتنگی با همکاری علمی و به‌ویژه هم‌تألفی دارد که عبارت است از متوسط تعداد مؤلفان به ازای هر مقاله در گروهی از مقالات (مثلاً یک شماره) مقدار آن از تقسیم تعداد مؤلفان مقالات بر تعداد مقالات به‌دست می‌آید.

با استفاده از هم‌تألفی به منزله شاخص همکاری، مطالعات گوناگونی تأثیر همکاری علمی را بر میزان استناد به مقالات، به عنوان شاخص کیفیت آن‌ها، بررسی کرده‌اند. در برخی از مطالعات، تعداد مؤلفان مقالات با میزان استناد به آن‌ها رابطه مستقیمی داشته [۲۴، ۲۵]، در حالی که در برخی دیگر چنین رابطه‌ای مشاهده نشده است [۲۶]. امین و مابه^۲ [۲۷] معتقدند ضریب تأثیر می‌تواند تحت تأثیر تعداد مؤلفان مؤلفان به ازای هر مقاله که در واقع هم‌آیندی مؤلفان است، واقع شود. آن‌ها از این فرضیه حمایت می‌کنند که بین متوسط تعداد مؤلفان به ازای هر مقاله و متوسط ضریب تأثیر برای یک حوزه موضوعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. کلمن^۳ [۲۸] در بررسی متقابل ضریب تأثیر و هم‌آیندی مؤلفان در نشریه آموزش برای کتابداری و اطلاع‌رسانی^۴، پی برده است که با وجود کاهش ضریب تأثیر نشریه از سال ۱۹۸۴ به بعد، هم‌آیندی مؤلفان آن افزایش خوبی داشته است.

۶-۲ رد مقالات رسیده به نشریه

چنین فرض می‌شود که مقالات دارای بالاترین ضریب تأثیر، بیشترین میزان رد مقالات را دارا هستند. مثلاً نشریه انجمن پزشکی آمریکا که در سال ۲۰۰۴ به ضریب تأثیری برابر با ۲۴/۸ دست یافت، از میزان پذیرش مقالات به میزان ۹ درصد برخوردار بوده است [۲۹]. به عقیده اپتف^۵ [۳۰]، بهترین نشریات در هر حوزه‌ای، آن‌هایی هستند که گرفتن پذیرش برای یک مقاله در آن، کار بسیار مشکلی باشد. از نظر وی، این نشریات، همان‌هایی هستند که بالاترین ضریب تأثیر را دارند. وی در توجیه این نتیجه‌گیری که ضریب تأثیر نشریات، پیش‌گویی‌کننده کیفیت آن‌ها هستند، چنین استدلال می‌کند که نشریات دارای ضریب تأثیر بالا، مقالات بسیاری از نویسندگان دریافت می‌کند که بخش زیادی از آن‌ها رد می‌شود. در نهایت، این

امر موجب می‌شود که مقالات باکیفیت انتخاب شوند و در نتیجه کیفیت نشریه افزایش یابد. کورمیس و کورمیس^۶ [۳۱] در مطالعه‌ای به بررسی رابطه بین ضریب تأثیر نشریات رادیولوژی نمایه‌شده در آی. اس. آی. و میزان رد مقالات در هریک از نشریات پرداختند. نتیجه تحقیق آن‌ها، یک رابطه خطی ضعیفی را بین دو متغیر مذکور نشان داده است.

۲-۸ تأخیر در انتشار

متکالف^۷ [۳۲] از جمله کسانی است که ضریب تأثیر نشریات را با تأخیر در انتشار نشریه مرتبط کرده است. تأثیر این عامل بر ضریب تأثیر را می‌توان در دو حالت بیان کرد؛ در حالت اول، تأخیر در انتشار مقاله‌ای که قرار است در آینده استنادهایی را برای نشریه دریافت کند، موجب از دست رفتن بخشی یا تمام بازه دو ساله برای دریافت استناد شده و بدین ترتیب، از تأثیرگذاری مطلوب مقاله در ضریب تأثیر نشریه کاسته می‌شود. این همان چیزی است که گارفیلد [۳۳] نیز درباره آن هشدار داده است. در حالت دوم، قرار گرفتن مقاله استنادکننده در فرایند طولانی داوری و ترافیک مقالات پذیرفته‌شده، باعث می‌شود مقاله زمانی منتشر شود که بخش زیادی از بازه زمانی دوساله پر شده و در عمل ارجاعات صورت گرفته در آن، تأثیری در ضریب تأثیر نشریه استنادشونده نخواهد داشت. بنابراین، از آنجا که در محاسبه ضریب تأثیر نشریه، فقط استنادات به مقالات نشریه در دو سال بعد از انتشارشان، مؤثر واقع می‌شوند، مدت زمان طولانی داوری و تأخیر در انتشار، ممکن است هم بر ضریب تأثیر نشریه منتشرکننده استناد و هم بر ضریب تأثیر نشریه دریافت‌کننده استناد، اثر گذاشته و آن را کاهش دهد [۳۴، ۳۵].

۲-۹ قیمت

برخی عقیده دارند که بهترین نشریات آن‌هایی هستند که به چاپ رساندن مقاله در آن‌ها از بقیه نشریات دشوارتر است و این‌ها همان نشریاتی هستند که ضریب تأثیر بالایی دارند [۳۶]. پرسش این است که این نشریات به لحاظ قیمت در بین نشریات هم‌حوزه خود در چه سطحی قرار دارند و آیا نشریات دارای ضریب تأثیر بالا، گران‌ترند؟

مطالعه برگ‌استورم و برگ‌استورم^۸ [۳۷] نشان داد که بین قیمت

1. Maier
2. Amin & Mabe
3. Coleman
4. Journal of Education for Library and Information Science
5. Opthof

6. Kurmis & Kurmis
7. Metcalf
8. Bergstorm & Bergstorm

ارائه شده به کتابخانه‌های دانشگاهی از سوی ناشران تجاری و ناشران دانشگاهی و جوامع تخصصی تفاوت چشمگیری وجود دارد. برای نمونه، در رشته اکولوژی و علوم اقتصادی «میانگین قیمت اشتراک نشریات به ازای هر صفحه» برای ناشران تجاری پنج مرتبه گران‌تر از نشریات ناشران دانشگاهی و جوامع تخصصی بوده است. این گرانی قیمت، نشان‌دهنده تفاوت در تعداد استنادهایی که به نشریه می‌شود، نیست. برای نشریات ناشران تجاری «میانگین قیمت به ازای هر استناد» حدود ۱۵ مرتبه گران‌تر از ناشران دانشگاهی و جوامع تخصصی بود. همچنین، گلینی مقدم [۳۶] به بررسی رابطه بین قیمت و ضریب تأثیر نشریات برتر مؤسسه تحقیقات علمی هند پرداخته است. تحقیق او آشکار می‌سازد که تفاوت قیمت دلیل بر بالا بودن ضریب تأثیر نشریات یا استفاده بیش‌تر از آن‌ها نیست.

۲-۱۰ نسبت مقالات مروری

برخی معتقدند که مقالات مروری بیش‌تر از مقالات پژوهشی اصیل استناد دریافت می‌کنند و این امر به طور غیرطبیعی، ضریب تأثیر نشریاتی را که بیش‌تر به انتشار مقالات مروری می‌پردازند، افزایش می‌دهد [۳۸-۴۰]. برای مثال، ۶ نشریه از ۱۰ نشریه برتر علوم عصبی، به طور منحصر به فردی به انتشار مقالات مروری مبادرت می‌ورزند. همچنین ۵ نشریه از ۱۰ نشریه برتر زیست‌پزشکی به لحاظ ضریب تأثیر، درصد بیش‌تری از محتوای خود را به مقالات مروری اختصاص می‌دهند. بنابراین، نشریات ترغیب می‌شوند تا این نوع مقالات را به عنوان بخشی از راهبرد انتشار بیش‌تر مورد توجه قرار دهند [۴۱].

۳- روش‌شناسی

روش تحقیق: پژوهش حاضر از نوع تحقیقات علم‌سنجی است که با استفاده از روش‌های پیمایشی، تحلیل استنادی و کتابخانه‌ای به انجام رسیده است. نشریات مورد تأیید اقتصاد که داده‌های استنادی آن‌ها در آی. اس. سی. موجود است، برای مطالعه در تحقیق انتخاب شدند. دلیل انتخاب نشریات اقتصادی آن است که حوزه مذکور در ایران دارای بیشترین تعداد نشریات مورد تأیید (۱۳ عنوان) را است. داده‌های استنادی ۱۰ عنوان از آن‌ها در پایگاه آی. اس. سی. موجود بود. برای کنترل تأثیر تنوع موضوعی بر نتایج تحقیق، و همچنین با توجه به این که در پژوهش‌های مشابه انجام گرفته در خارج از ایران، به مطالعه نشریات یک حوزه پرداخته شده، در پژوهش حاضر نیز تنها عوامل مرتبط با ضریب تأثیر نشریات یک حوزه را بررسی کرده است.

ابزار گردآوری اطلاعات: داده‌های تحقیق با استفاده از پایگاه آی. اس. سی.، پرسش‌نامه و تورق نشریات مورد مطالعه گردآوری شده است؛ بدین صورت که داده‌های مربوط به ضریب تأثیر نشریات از پایگاه آی. اس. سی. به دست آمد. داده‌های مربوط به کیفیت و شهرت نشریات، از طریق پرسش‌نامه‌ای که برای متخصصان حوزه اقتصاد فرستاده شد، گردآوری گردید. داده‌های مربوط به دسترسی آزاد، میزان رد مقالات و تأخیر در انتشار به موقع نشریه، از طریق پرسش‌نامه‌ای که به سردبیران آن‌ها ارسال شد، جمع‌آوری گردید. داده‌های مربوط به خوداستنادی، هم‌آیندی مؤلفان، نسبت مقالات مروری و قیمت نشریات از طریق تورق نشریات حاصل آمد.

دوره مطالعه تحقیق: فاصله بین سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۵ را در برمی‌گیرد. سال ۱۳۷۸ از این رو به عنوان سال اول دوره انتخاب شده که در آی. اس. سی.، ضریب تأثیر برای نشریات از سال ۱۳۸۰ به بعد محاسبه شده است. با توجه به تاثیرپذیری ضریب تأثیر نشریه از انتشارات دو سال ماقبل آن، سال ۱۳۷۸ به عنوان سال اول دوره تعیین شده است. اما در مورد انتخاب سال آخر دوره، به دلیل این که در زمان انجام تحقیق (۱۳۸۷)، هنوز ضریب تأثیر برخی از نشریات در سال ۱۳۸۶ به وسیله پایگاه مذکور محاسبه نشده بود، سال ۱۳۸۵ به عنوان پایان دوره تحقیق انتخاب شد.

۴- یافته‌ها

جدول ۱ میانگین هریک از متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق، به جز عامل خوداستنادی و دسترسی آزاد، را برای نشریات مورد مطالعه در طول دوره تحقیق نشان می‌دهد. در ادامه توضیح مختصری درباره هریک از عوامل آمده است.

■ جدول فوق، میانگین ضریب تأثیر هر نشریه را از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ نشان می‌دهد. همان‌طور که این جدول نشان می‌دهد، نشریات پژوهش‌نامه بازرگانی و بررسی‌های بازرگانی به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین میانگین ضریب تأثیر را در بین نشریات مورد مطالعه به خود اختصاص داده‌اند.

■ از دیدگاه متخصصان حوزه اقتصاد، نشریه پژوهش‌نامه بازرگانی، بالاترین نمره کیفیت، و نشریه بررسی‌های بازرگانی، پایین‌ترین نمره کیفیت را کسب کرده‌اند.

جدول ۱) میانگین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق، به جز عامل خوداستنادی و دسترسی آزاد، برای نشریات مورد مطالعه در طول دوره تحقیق

عنوان نشریه	متغیرها	ضریب تأثیر	کیفیت	شهرت	هم آیندی مؤلفان	تأخیر در انتشار (به ماه)	میزان رد مقالات (درصد)	قیمت (هزار ریال)	نسبت مقالات مروری (درصد)
اقتصاد کشاورزی و توسعه	۰/۱۸۹	۷/۰۲	۴/۲۷	۱/۸۵	۰/۸۲	۴۸/۵	۳۳/۵۷	۱۴	
بررسی‌های بازرگانی	۰/۰۱۹	۳/۹۹	۳/۶۳	۱/۰۹	۲/۱۷	۱۰	۳۷/۷۱	۹۰	
برنامه و بودجه	۰/۱۸۳	۷/۶۳	۶/۳۱	۱/۳۹	۲/۲۸	۵۵	۲۰/۵۷	۲۳	
پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی	۰/۰۹۹	۵/۴۹	۵/۴۱	۱/۴۲	۱/۱۲	۵۴	۱۲/۸۵	۲۲	
پژوهش‌نامه اقتصادی	۰/۰۴۶	۵/۸۱	۷/۱۲	۱/۴۲	۱/۷۴	۴۷/۴	۲۶/۰۰	۳۰	
پژوهش‌نامه بازرگانی	۰/۲۸۹	۸/۳۱	۷/۵۶	۱/۷۵	۱/۱۴	۷۵	۲۰/۰۰	۱۴	
پژوهش‌های اقتصادی	۰/۰۹	۵/۷۴	۶/۶۷	۱/۷۵	۱/۵۳	۵۱	۴۶/۴۰	۲۱	
جستارهای اقتصادی	۰/۱۵	۴/۲۳	۲/۸۷	۱/۴۲	۰/۴۶	۴۷/۵	۱۶/۰۰	۴۵	
پژوهش‌های اقتصادی ایران	۰/۲۲۴	۸/۰۸	۷/۳۱	۱/۷۱	۱/۱	۶۶	۲۹/۱۴	۱۹	
تحقیقات اقتصادی	۰/۱۶	۷/۵۲	۸/۴۰	۱/۷۲	۱/۵۴	۷۱/۵	۱۱/۰۰	۱۸	

اختصاص داده‌اند.

■ قیمت اغلب نشریات در فاصله سال‌های مطالعه، تغییر چندانی نکرده است. میانگین بهای نشریه پژوهش‌های اقتصادی مدرس از ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴، بالاترین و میانگین بهای نشریه تحقیقات اقتصادی در طی همین سال‌ها، پایین‌ترین بوده است.

■ همه نشریات مورد مطالعه، دارای تأخیر در انتشار به موقع هستند. نشریات جستارهای اقتصادی و برنامه و بودجه، به ترتیب دارای کم‌ترین و بیش‌ترین تأخیر در انتشار به موقع هستند.

جدول ۲، میزان خوداستنادی‌های دریافتی هریک از نشریات مورد مطالعه را در بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ نشان می‌دهد. در مجموع، نشریه اقتصاد کشاورزی و توسعه با تعداد ۴۱ خوداستنادی، بیش‌ترین و نشریه بررسی‌های بازرگانی با تعداد ۱ خوداستنادی، کمترین میزان خوداستنادی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳، میانگین ضریب تأثیر نشریات را در دوره‌های پیش و پس از دسترسی آزاد نشان می‌دهد. متن کامل نشریات به صورت رایگان و بدون محدودیت، یا از طریق وبسایت اختصاصی آن‌ها یا از طریق پایگاه جهاد دانشگاهی، در دسترس است. در اغلب موارد، وبسایت‌های نشریات مورد مطالعه، زودتر از مرکز جهاد دانشگاهی، اقدام به ارائه متن کامل به صورت دسترسی آزاد کرده‌اند. بعد از دسترسی آزاد، ضریب تأثیر برخی از نشریات، افزایش و برخی دیگر، کاهش یافته است.

■ از دیدگاه متخصصان حوزه اقتصاد، نشریه تحقیقات اقتصادی مشهورترین مجله در بین نشریات مورد مطالعه است.

نشریه جستارهای اقتصادی دارای پایین‌ترین درجه شهرت است.

■ میزان رد مقالات رسیده به نشریات مورد مطالعه، در اغلب موارد بالاست. میانگین درصد رد مقالات نشریه پژوهش‌های اقتصادی ایران از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴، بالاترین، و میانگین درصد رد مقالات نشریه بررسی‌های بازرگانی در طی همین سال‌ها، پایین‌ترین بوده است.

■ نشریات اقتصاد کشاورزی و توسعه و پژوهش‌نامه بازرگانی ۱۴ درصد از کل مقالات منتشرشده خود را در بین سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴، به مقالات مروری اختصاص داده‌اند. بنابراین، کمترین نسبت مقالات مروری را در بین نشریات مورد مطالعه منتشر کرده‌اند. این در حالی است که نشریه بررسی‌های بازرگانی با اختصاص ۹۰ درصد از مقالات منتشرشده خود در بین سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴ به مقالات مروری، بیش‌ترین نسبت مقالات مروری را در بین نشریات مورد مطالعه منتشر کرده است.

■ همایندی مؤلفان برای نشریات مورد مطالعه از ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴، بین یک و دو است؛ یعنی، هر مقاله از مقالات نشریات مورد مطالعه در طی این سال‌ها، به‌طور میانگین به قلم کمتر از دو مؤلف نوشته شده‌اند. نشریات اقتصاد کشاورزی و توسعه و بررسی‌های بازرگانی، به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین همایندی مؤلفان را به خود

جدول ۲) میزان خوداستنادی‌های هریک از نشریات مورد مطالعه در بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵

مجموع	سال انتشار						عنوان نشریه
	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	
۴۱	۸	۴	۴	۱	۱۶	۸	اقتصاد کشاورزی و توسعه
۱	۰	۰	۰	۱	۰	*	بررسی‌های بازرگانی
۴	۲	۰	۲	۰	۰	۰	برنامه و بودجه
۲	۱	۰	۱	۰	۰	۰	پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی
۴	۱	۰	۱	۲	۰	۰	پژوهشنامه اقتصادی
۲۴	۴	۲	۴	۳	۷	۴	پژوهشنامه بازرگانی
۸	۳	۱	۰	۳	۱	*	پژوهش‌های اقتصادی
۳	۳	۰	*	*	*	*	جستارهای اقتصادی
۲۳	۱۶	۲	۴	۰	۱	۰	پژوهش‌های اقتصادی ایران
۱۶	۶	۱	۴	۳	۱	۱	تحقیقات اقتصادی

* داده‌های این بخش‌ها، به دلیل عدم انتشار نشریات در سال‌های مزبور، موجود نیست.

جدول ۳) میانگین ضریب تأثیر نشریات مورد مطالعه در دو دوره پیش و پس از دسترسی آزاد

پس از دسترسی آزاد	پیش از دسترسی آزاد	عنوان نشریه	دوره
۰/۲۳	۰/۱۷۱	اقتصاد کشاورزی و توسعه	
۰/۰۳	۰/۰۰۶	بررسی‌های بازرگانی	
۰/۱۷۹	۰/۱۸۵	برنامه بودجه	
۰/۰۷۵	۰/۱۲	پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی	
۰/۰۸۴	۰/۰۳۲	پژوهشنامه اقتصادی	
۰/۲۲۷	۰/۳۲	پژوهشنامه بازرگانی	
۰/۰۶	۰/۱۳۳	پژوهش‌های اقتصادی	
۰/۱۵	*	جستارهای اقتصادی	
۰/۴۱	۰/۱۳۲	پژوهش‌های اقتصادی ایران	
۰/۲۰۵	۰/۱۸۹	تحقیقات اقتصادی	

* این نشریه، در دوره قبل از دسترسی آزاد، هنوز شروع به انتشار نکرده بود.

ضریب تأثیر نشریات نشان نمی‌دهد.

برای بررسی تأثیر دسترسی آزاد بر ضریب تأثیر نشریات، از آزمون ناپارامتری ویلکاکسون استفاده شد. این آزمون ضریب تأثیر نشریات را در دوره پیش از دسترسی آزاد با ضریب تأثیر آن‌ها در دوره پس از دسترسی آزاد، مقایسه می‌کند و نشان می‌دهد که آیا در گذر از دوره عدم دسترسی به دوره دسترسی آزاد، ضریب تأثیر نشریات تغییر معنی‌داری کرده است یا نه. جدول ۵، نتایج آزمون ویلکاکسون را برای نشریات مورد مطالعه نشان می‌دهد. با توجه به این که سطح معنی‌داری آزمون، برابر با ۰/۸۸۹ و بیش‌تر از ۰/۰۵ است، رابطه بین دو متغیر معنی‌دار نیست و فرض تحقیق رد می‌شود. به سخن دیگر، ضریب تأثیر نشریات، پس از دسترسی آزاد، نسبت به دوره‌ای که این امکان در آن وجود نداشت، تغییر معنی‌داری نکرده است.

جدول ۴، ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق را نشان می‌دهد. همان‌گونه که می‌توان مشاهده کرد، عوامل خوداستنادی، هم‌آیندی مؤلفان، کیفیت مقالات، تأخیر در انتشار به موقع، نسبت مقالات مروری و میزان رد مقالات رابطه معنی‌داری با ضریب تأثیر نشریات دارند. در این میان، عوامل خوداستنادی، هم‌آیندی مؤلفان، کیفیت و میزان رد مقالات رابطه مستقیمی با ضریب تأثیر دارند؛ یعنی نشریاتی که میزان رد مقاله، خوداستنادی، هم‌آیندی مؤلفان و کیفیت بالایی دارند، ضریب تأثیر بیشتری را به دست آورده‌اند. از سوی دیگر، رابطه بین تأخیر در انتشار به موقع و نسبت مقالات مروری با ضریب تأثیر، غیرمستقیم است؛ یعنی نشریاتی که تأخیر در انتشار و نسبت مقالات مروری آن‌ها، بالاست، ضریب تأثیر کم‌تری به دست آورده‌اند. نتایج تحلیل همبستگی، هیچ رابطه معنی‌داری بین شهرت و قیمت با

جدول ۴) ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه تحقیق

همبستگی ها و سطح معنی داری									
متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱. ضریب تأثیر	۱								
۲. خوداستنادی	۰/۶۳**	۱							
۳. همبندی مؤلفان	۰/۳۵*	۰/۵۰**	۱						
۴. کیفیت	۰/۶۱**	۰/۴۰**	۰/۴۸**	۱					
۵. شهرت	۰/۲۶	۰/۲۶	۰/۲۶	۰/۶۲**	۱				
۶. تأخیر در انتشار	-۰/۳۰*	-۰/۳۷*	-۰/۴۷**	-۰/۱۴	-۰/۱۴	۱			
۷. نسبت مقالات مروری	-۰/۳۸**	-۰/۳۳*	-۰/۵۸**	-۰/۵۵**	-۰/۱۳	-۰/۰۲	۱		
۸. قیمت	۰/۰۱	۰/۱۳	۰/۰۳	-۰/۱۳	-۰/۲۹	۰/۰۷	۰/۲۸*	۱	
۹. رد مقالات	۰/۵۹**	۰/۳۸**	۰/۴۹**	۰/۶۴**	۰/۵۲**	-۰/۰۷	-۰/۴۸**	-۰/۱۹	۱

** در سطح معنی داری ۰/۰۱، روابط معنی دار هستند

* در سطح معنی داری ۰/۰۵، روابط معنی دار هستند

دست آمد، تحت تأثیر دیگر متغیرهای مستقل قرار گیرد.

جدول ۶، ضرایب رگرسیون را همراه با آماره t و سطح معنی داری نشان می دهد. برای شناسایی ترتیب اثرگذاری این عوامل، از ضرایب رگرسیون استاندارد شده استفاده شده است (جدول ۶). براین اساس، میزان رد مقالات، خوداستنادی، کیفیت، همبندی مؤلفان، نسبت مقالات مروری و تأخیر در انتشار، با ضرایب رگرسیون استاندارد شده ۰/۴۲۶، ۰/۴۰۱، ۰/۲۵۰، ۰/۲۲۶، ۰/۰۹۴ و ۰/۰۸۷ به ترتیب بر ضریب تأثیر نشریات مورد مطالعه اثر می گذارند.

جدول ۵) نتایج آزمون ویلکاکسون

مقیاس	آماره آزمون (Z)	سطح معنی داری
دسترسی آزاد	-۰/۱۴	۰/۸۸۹

برای بررسی تأثیر همزمان متغیرهای مستقل تحقیق بر ضریب تأثیر، از رگرسیون چندگانه استفاده شده است. تجزیه و تحلیل رگرسیون چندگانه، رابطه بین متغیرهای وابسته و متغیرهای مستقل را با در نظر گرفتن اثر متقابل متغیرها بر یکدیگر بررسی می کند. ممکن است در مواقعی، رابطه بین متغیرهای وابسته و مستقل که در تحلیل همبستگی به

جدول ۶) ضرایب رگرسیون چندگانه

مدل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	
	B	خطای استاندارد	Beta	آماره آزمون (t)
ضریب ثابت	-۰/۲۴۸	۰/۰۹۴		-۲/۶۳
خوداستنادی	۰/۰۴۴	۰/۰۱۳	۰/۴۰۱	۳/۴۵
میزان رد مقالات	۰/۲۸۲	۰/۱۱۶	۰/۴۲۶	۲/۴۳
همبندی مؤلفان	۰/۱۵۶	۰/۰۹۴	۰/۲۲۶	۱/۶۷
تأخیر در انتشار به موقع	-۰/۰۵۷	۰/۰۷۵	-۰/۰۸۷	-۰/۷۵
کیفیت	۰/۰۲۱	۰/۰۱۵	۰/۲۵۰	۱/۴۴
نسبت مقالات مروری	-۰/۰۶۱	۰/۰۷۷	-۰/۰۹۴	-۰/۷۹

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که بین خوداستنادی و ضریب تأثیر نشریات رابطه معنی‌داری وجود دارد و خوداستنادی تأثیر مثبتی بر روی ضریب تأثیر نشریات گذاشته است. وجود رابطه معنی‌دار بین خوداستنادی و ضریب تأثیر، همچنین در تحقیقات فاسولاکی و دیگران [۱۶]، آنسیل و دیگران [۱۷]، و زاوس، جانیس، و پاناگیتوس [۱۸] گزارش شده است.

هرچند سطوح پایین و متوسط خوداستنادی بر نشریات در تعامل با آثار موضوعی‌شان، پیش‌بینی‌پذیر است، اما تأثیر خوداستنادی بر ضریب تأثیر نشریه، نگران‌کننده است. این مسئله آنگاه وخیم‌تر می‌شود که ارزش پژوهش‌گران به جای این‌که از طریق آثار خودشان مشخص شود، به‌واسطه نشریه‌ای که در آن مقاله منتشر می‌شود، سنجیده شود. همچنین، برخی از ویراستاران هم با آگاهی از تأثیر خوداستنادی بر ضریب تأثیر نشریات، نویسندگان را تشویق به خود استنادی (استناد به مقالات همان نشریه) می‌کنند. بنابراین، لازم است که:

۱. مؤلفان در جست‌وجوی نشریات برای انتشار مقالات‌شان، به فراسوی ارقام قطعی ضریب تأثیر و رتبه‌بندی نشریات بنگرند که تحت تأثیرانواعی از ویژگی‌های مشخص است.
۲. دانشگاه و دیگر مراکز علمی این نکته را در نظر داشته باشند که از آنجا که شاخص‌های استنادی تحت تأثیر شاخص‌های غیرعلمی قرار می‌گیرند، نباید از آن‌ها به عنوان تنها شاخص کیفیت پژوهش استفاده کرد.

نتایج تحقیق نشان داد که بین هم‌آیندی مؤلفان و ضریب تأثیر نشریات، رابطه معنی‌داری وجود دارد و هم‌آیندی مؤلفان تأثیر مثبتی بر ضریب تأثیر نشریات گذاشته است. این یافته، با نتایج تحقیق امین و مابه [۲۷] منطبق است. می‌توان چنین توجیه کرد که بالا بودن هم‌آیندی مؤلفان نشریات، نشان‌دهنده همکاری خوب نویسندگان در تألیف مقالات است. وانگهی، با توجه به این‌که مقالات هم‌تألیفی مطالعات بزرگ و دارای روش پژوهش قوی‌تری‌اند، و از امکان بیشتری برای دریافت استناد و خود استنادی برخوردارند، می‌توانند استنادهای بیشتری را جذب کنند و ضریب تأثیر نشریه را افزایش دهند. بنابراین، پژوهش‌گرانی که برای همکاری‌های علمی آزادانه در دسترسند و آن‌هایی که به نظر می‌رسد همکاری خود را به طور کافی مدیریت می‌کنند، محصول باکیفیتی تولید می‌کنند که به تأثیرگذاری بالاتری می‌انجامد.

نتایج تحقیق نشان داد که بین کیفیت و ضریب تأثیر نشریات رابطه معنی‌دار وجود دارد و کیفیت تأثیر مثبتی بر ضریب تأثیر نشریات

گذاشته است. وجود رابطه‌ای معنی‌دار بین کیفیت و ضریب تأثیر نشریات، همچنین در تحقیقات ساها و دیگران [۹]، و بونلا و زیچ [۱۰] گزارش شده است. ضریب تأثیر محدودیت‌های خاص خود را دارد و از این‌رو، معتقدیم که ارزیابی‌های بیشتر در مورد اندازه‌گیری کیفیت از روی ضریب تأثیر، قبل از این‌که به عنوان شاخص کمی کیفیت نشریه پذیرفته شود، صورت گیرد. به هر حال، یافته‌های ما نشان می‌دهد که ضریب تأثیر به‌رغم محدودیت‌هایی که دارد، ممکن است به منزله شاخص معتبر کیفیت نشریات حوزه اقتصاد کشور باشد. به همین ترتیب، استفاده از آن به عنوان ابزار کمکی برای انتخاب نشریات اقتصاد در کتابخانه‌ها، احتمالاً توجیه شود.

نتایج تحقیق نشان داد که بین شهرت و ضریب تأثیر نشریات، رابطه معنی‌داری وجود ندارد. این یافته با نتایج تحقیقات گیلس و رایت [۲۲] و مایر [۲۳] در ارتباط است. می‌توان چنین تحلیل کرد که ضریب تأثیر، اندازه‌گیری غیرمستقیم شهرت نشریه نیست. اگر فرض بر این باشد که دانشمندان به نشریاتی که از نظر آن‌ها معتبر است، استناد می‌کنند، آن‌گاه رابطه بین ضریب تأثیر و اعتبار معنی‌دار است و ضریب تأثیر، شاخص اعتبار نشریه خواهد بود. در غیر این صورت، نمی‌توان از ضریب تأثیر به‌منزله شاخص اعتبار نشریه استفاده کرد. در این تحقیق، قسمت دوم گزاره تأیید شد، چرا که روال کارهای علمی این است که مؤلفان از مقالاتی که برای مقاله خود سودمند می‌دانند، بهره می‌گیرند.

نتایج تحقیق نشان داد که بین تأخیر در انتشار به موقع و ضریب تأثیر نشریات رابطه معنی‌دار و غیرمستقیمی برقرار است؛ یعنی هرچه تأخیر در انتشار به موقع نشریه بیشتر باشد، پیامدی منفی بر ضریب تأثیر نشریه می‌گذارد. وجود رابطه معنی‌دار بین تأخیر در انتشار و ضریب تأثیر، تأیید نظرهای کسانی همچون متکالف [۳۲]، جاسکو [۳۵]، و گارفیلد [۳۳، ۳۴] است. به هر روی، تأخیر در انتشار که در اغلب نشریات داخلی شاهد آن هستیم، بخش قابل توجهی از بازه زمانی دوساله مقالات برای دریافت استناد را می‌گیرد و بدین ترتیب، از تأثیرگذاری مطلوب مقاله در ضریب تأثیر نشریه کاسته می‌شود. بنابراین، برای برطرف کردن این مشکل باید تدابیری اندیشیده شود.

نتایج تحقیق نشان داد که بین نسبت مقالات مروری و ضریب تأثیر نشریات رابطه معنی‌داری وجود دارد و نسبت مقالات مروری، اثر منفی بر ضریب تأثیر نشریات گذاشته است. این سخن بدان معناست که نشریاتی که نسبت بالایی از موضوعاتشان را مقالات مروری تشکیل می‌دهد، ضریب تأثیر پایین‌تری به‌دست

می‌آورند. این یافته تحقیق با نظر بسیاری از پژوهندگان همچون سگلن [۳۸]، موند و گلنزل [۴۰]، هچ و سندبرگ [۳۹] و نتایج تحقیق ائلیاد و آتاناسیوس [۴۱] ناسازگار است. اغلب نظریه‌پردازان در حوزه ضریب تأثیر بیان کرده‌اند که شمار مقالات مروری بالاتر در نشریه، به ضریب تأثیر بالاتر آن می‌انجامد، در حالی که در تحقیق حاضر، خلاف آن تأیید شده است. شاید بتوان این ناسازگاری را با یکی از موارد زیر توجیه کرد:

۱. ضعف مقاله‌های مروری: مقاله‌های مروری منتشر شده در نشریات داخلی، اغلب از نظر پیشینه پژوهش، غنی نیستند و پژوهشگر را از مراجعه به اصل مقاله پژوهشی بی‌نیاز نمی‌کنند.

۲. رویکرد آسیب‌شناسی استنادها: بدین صورت که نویسندگان به جای ارجاع به مقالات مروری که از محتوایشان استفاده می‌کنند، مستقیماً به مرجعی که در هر مقاله آمده است، استناد می‌کنند. در نتیجه، مقاله مروری نمی‌تواند تأثیرگذاری مناسبی در ضریب تأثیر نشریه داشته باشد.

■ نتایج تحقیق نشان داد که بین قیمت و ضریب تأثیر نشریات، رابطه معنی‌داری وجود ندارد. این یافته با اغلب تحقیقات پیشین که به بررسی رابطه بین قیمت و اثرگذاری نشریات در جامعه پرداخته‌اند و به‌ویژه با نتایج تحقیق گلینی مقدم [۳۶]، همخوانی دارد. بنابراین، بالا بودن بهای نشریه، دلیل کیفیت و اثرگذاری بیش‌تر نشریات نیست و این خیر خوبی برای کتابخانه‌هاست که نشریات با کیفیت و تأثیرگذار لزوماً گران‌ترین نیستند.

■ نتایج تحقیق نشان داد که بین میزان رد مقالات و ضریب تأثیر نشریات، رابطه معنی‌داری وجود دارد و میزان رد مقالات، اثر مثبتی بر ضریب تأثیر گذاشته است. این یافته تحقیق با نظر اپتف [۳۰] و کورمیس و کورمیس [۳۱] در ارتباط است. رابطه بین دو متغیر یادشده را می‌توان چنین تفسیر کرد که میزان بالای رد مقالات، حاکی از پایبندی ویراستاران نشریه به محورهای موضوعی تعریف‌شده برای نشریه، توجه به نوآوری و کیفیت مقالات است. توجه نشریه به محورهای موضوعی تعریف‌شده‌اش می‌تواند دریافت استنادهایی برای نشریه، از جانب خودش را بر پی داشته باشد. از آنجا که عوامل خوداستنادی و کیفیت با ضریب تأثیر نشریات در ارتباطند، بنابراین، میزان بالای رد مقالات، با ضریب تأثیر ارتباط معنی‌داری می‌یابد.

■ نتایج تحقیق نشان داد که دسترسی آزاد، تفاوت معنی‌داری در ضریب تأثیر نشریات ایجاد نکرده است. این یافته تحقیق با نتایج بررسی‌های مورالی و دیگران [۱۹]، مولر و دیگران [۲۰] همخوانی

ندارد. هرچند انتظار می‌رفت فراهم‌آوری محتوا به صورت پیوسته، قابل رؤیت بودن نشریه را بالا برد و در نتیجه، ضریب تأثیر آن را افزایش دهد، در عمل چنین نشد. دلیل این موضوع را شاید بتوان در تأخیر در دسترس‌پذیر کردن پیوسته شماره‌های جدید جست. در گفت‌وگو با سردبیران نشریات، بیان شد که بنا به موانع مالی و حقوقی، امکان دسترس‌پذیر کردن پیوسته نشریات، بلافاصله پس از انتشار نشریات وجود ندارد و معمولاً این کار چند ماه پس از انتشار شماره جدید صورت می‌گیرد. این تأخیر همراه با تأخیر در انتشار به موقع نشریات، بخش زیادی از فرصت مقالات نشریه را برای دریافت استناد می‌گیرند و در نتیجه، سبب می‌شوند که دسترسی پیوسته نتواند به خوبی بر ضریب تأثیر نشریات اثر کند.

۶- پیشنهادهای اجرایی

پیشنهادهای زیر با توجه به نتایج تحقیق به‌منظور بهبود ضریب تأثیر نشریات داخلی ارائه می‌شود.

- به ناشران پیشنهاد می‌شود مقالات اصلی و پژوهشی نوآورانه که توجه جامعه علمی را به خود جلب می‌کنند، منتشر کنند.
- به ناشران پیشنهاد می‌شود که استانداردهای بالایی را برای نشر مقالات اتخاذ کنند و از تبدیل شدن به محل پژوهش‌های بی‌کیفیت و ضعیف خودداری بورزند.
- به ناشران پیشنهاد می‌شود که از ویراستاران قوی و در صورت امکان، ویراستاران بین‌المللی بهره‌گیرند تا کیفیت ویرایش نشریات بهبود یابد.
- به ناشران پیشنهاد می‌شود که بکوشند نشریه را در موعد مقرر منتشر کرده و از هدر رفتن زمان برای دریافت استناد تأثیرگذار در ضریب تأثیر نشریه جلوگیری کنند.
- به ناشران توصیه می‌شود تا به طور متناوب و با توجه به اهداف و خط‌مشی‌های نشریه، محورهای موضوعی مشخصی را برای نشریه تعریف کنند. این امر موجب تعامل نشریه با آثار و پژوهش‌های آن حوزه می‌شود و در نتیجه، استنادهایی را برای نشریه به همراه می‌آورد.
- به ناشران توصیه می‌شود که تا اندازه امکان فواصل انتشار را کم کنند و فرایند داوری و چاپ مقالات را تسریع بخشند. این کار از هدر رفتن استنادهای دریافت‌شده به‌وسیله دیگر نشریات، تا حدود زیادی جلوگیری می‌کند. همچنین، بر زمانی که برای دریافت استناد در اختیار نشریه قرار دارد، می‌افزاید.
- به مسئولان سیاست‌گذاری علمی کشور پیشنهاد می‌شود به

[۷] گورمن، جی. ای.، کالورت، فیلیپ، ۲۰۰۰؛ «کیفیت نشریات در منطقه آسیا»، ترجمه نجلا حریری. در: خسروی، فریبرز، ارجمند، تاج‌الملوک، گزیده مقالات ایفلا، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران؛ ۱۳۸۱.

[8] Foster, WR., 1995; "Impact factor as the best operational measure of medical journal (letter)"; Lancet;; 346:1300-1.

[9] Saha, Somnath, Saint, Sanjay, 2003; christakis, Dimitry A. "Impact factor: a valid measure of journal quality?"; Journal of the Medical Library Association;; 91(1), 42-46.

[10] Buela-casal, G.; Zych, I., 2006; "Analysis of the relationship between the impact factor the quality evaluated by experts; International conference of multidisciplinary information science and technology;; JSCIT (Merda, university of Granda).

[11] Nieminen, Pentti, & et al., 2006; "The relationship between quality of research and citation frequency"; BMC Medical Research Methodology; 42: 1-8.

[12] Rinia, E. J. & et al., 1998; "Comparative analysis of a set of bibliometric indicators and central peer review criteria: evaluation of condensed matter physics in the Netherlands"; Research policy; 27: 95-107.

[13] Hellsten, Iina & et al., 2007; "Self-citations, co-authorships and keywords: A new approach to scientists' field mobility?"; Scientometrics; Vol. 72, No. 3:469-486.

[14] Hyland, K., 2001; "Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles"; English for Specific Purposes; 20 : 207-226.

[۱۵] قانع، محمدرضا، ۱۳۸۶؛ «میزان همبستگی خود استنادی با ضریب تأثیرنشریه‌های علمی حوزه علوم پزشکی در گزارش‌های استنادی نشریات فارسی». ارائه شده در همایش سراسری علم‌سنجی در علوم پزشکی، اصفهان.

[16] Fassoulaki & et al., 2000; "Self citation in six anesthesia journals and their significance in determining the impact factor"; Br J Anaesth;; 84: 166-9.

[17] Anseel, Frederik, Duyck, Wouter, Baene, Wouter; «Journal Impact Factors and Self-Citations: Implications for Psychology Journals»; American psychologist., 2004; 59: 47-48.

[18] Zavos, Christos, Kountours, Jannis, Katsinelos, Panagitos., 2006; "Impact factors: looking beyond the absolute figures and journals ranking"[letter); Gastro-Intestinal Endoscopies; Vol. 64, No. 6: 1034.

[19] Murali, N.S. & et al., 2004; "Impact of FUTON and NAA bias on visibility of research"; Mayo Clin Proc; 79: 1001-6.

[20] Mueller, P. S. & et. Al, 2006; "The effect of online status on the impact factors of general internal

برگزاری دوره‌های آموزشی آشنایی با استانداردهای نشر و مفاهیم علم‌سنجی برای ناشران و سردبیران نشریات علمی کشور، اقدام کنند. باور بر این است که آشنایی با این مفاهیم، به بهبود وضع کیفی و تأثیرگذاری مطلوب نشریات می‌انجامد.

■ به مسئولان سیاست‌گذاری علمی کشور پیشنهاد می‌شود با رفع موانع مالی و حقوقی، امکان ارائه هم‌زمان انتشار نسخه چاپی و نسخه الکترونیکی را برای ناشران و ارائه‌دهندگان پایگاه‌های اطلاعاتی فراهم سازند. حتی می‌توان یک گام پیشتر رفت و مقالات پذیرفته‌شده در نشریه را که قرار است در شماره‌ای خاص منتشر شوند، زودتر از انتشار رسمی آن، در یک پایگاه اطلاعاتی ارائه داد. این کار بازه زمانی را که برای دریافت استناد در اختیار نشریه است، از دو سال هم فراتر می‌برد.

■ به مسئولان سیاست‌گذاری علمی کشور پیشنهاد می‌شود که میزان نشریات علمی کشور را در حوزه‌های مختلف تخصصی افزایش دهند، چرا که مقوله‌های قابل استناد بالا، قابلیت تأثیرگذاری بالا را دارند.

۷- سپاس‌گزاری

نویسندگان از مسئولان مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، به دلیل حمایت از این پژوهش، بسیار سپاس‌گزارند.

References

منابع

[۱] داورپناه، محمد رضا، ۱۳۸۱؛ «جستجوی اطلاعات علمی و پژوهشی در منابع چاپی و الکترونیکی». انتشارات دبیزش، تهران.

[2] Garfield, E., 1990; "How ISI select journals for coverage: quantitative and qualitative considerations"; Current contents; 22,5-13.

[۳] کتابخانه منطقه‌ای علوم و فناوری شیراز، ۱۳۸۳؛ «گزارش نهایی طرح پژوهشی گزارش‌های استنادی نشریات فارسی»؛ به همت جعفر مهرداد و رؤیا مقصودی.

[4] O'Neill, Jill., 2000; "The significance of an impact factor: implications for publishing community"; Learned publishing; Vol. 13, No. 2.: 105-110.

[۵] نجفی، کبری، مومن‌زاده، سیروس، مرادی، فرشاد، ۱۳۸۶؛ «تعیین ضریب تأثیر و ضریب آبی نشریات علمی- پژوهشی پزشکی فارسی در سال ۱۳۸۵»؛ نشریه پژوهش در پزشکی، دوره ۳۱، شماره ۴، ص ۳۳۳-۳۳۸.

[6] Garfield, E., 1994; "The ISI impact factor" Current contents; Available at: <http://scientific.thomson.com/> retrieved 30/5/2008.

rejection rates in radiological journals"; Academic radiology; Vol. 13, No. 2: 77-83.

[32] Metcalf, MB., 1995; "Journal impact factors"; Nature; 376: 720.

[33] Garfield, E., 2006; "The history and meaning of the journal impact factor"; JAMA; Vol. 295, No. 1: 90-93.

[34] Garfield, E., 1999; "Journal impact factor: A brief review"; Canadian Medical Association Journal; 161, 979-980.

[35] Jacso, P., 2001; "A deficiency in the algorithm for calculating the impact factor of scholarly journals: the Journal Impact Factor"; Cortex; 37: 590-4.

[۳۶] گلینی مقدم، گلنسا، ۱۳۸۶؛ «آیا نشریات گرانتر ارزش علمی بیشتری دارند؟» فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، جلد ۱۰، شماره ۳، ص ۱۴۹-۱۶۶.

[37] Bergstrom, Carl T.; Bergstrom, Theodore C., 2004; "The Costs and Benefits of Library Site Licenses to Academic Journals"; PNAS; vol. 101, no. 3: 897-902.

[38] Seglen, PO., 1997; "Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research"; BMJ;; 314:498-502.

[39] Hecht F., Hecht BK., Sandberg AA., 1998; "The journal impact factor: a misnamed, misleading, misused measure"; Cancer Genet Cytogenet; 104: 77-81.

[40] Glanzel, W.; & Moed, H. F.; «Journal impact measures in bibliometric research»; Scientometrics; 2002; 53, 171-193.

[41] Eliades, Theodore; Athanasiou, Athanasios E., 2001; "Impact Factor: A Review with Specific Reference to Orthodontic Journals"; Journal of Orofacial Orthopedics; 62: 76.

medicine journals"; The Netherlands journal of Medicine; vol. 64, no. 2, 39-44.

[21] Christenson, James. A., Sigelman, Lee., 1987; "Accrediting knowledge: journal srature and citation impact in social science"; Essay of an information scientists; vol. 10. no.38, 265-271.

[22] Giles, Michael W., Wright, Gerafd C.; 1975; "Political Scientists Evaluations of Sixty-three Journals"; PS; 8: 254-7.

[23] Maier, G.; 2006;"Impact factors and peer judgment: the use of regional science journals"; Scieintometrics; Vol. 69, No. 3: 651-667.

[24] Kulkarni, A.V.; Busse, J.; Shams, I., 2007; «Characteristics associated with citation rate of the medical literature»; PLOS_ONE, Issue 5: 403.

[25] Leimu, Roosa; Koricheva, Julia., 2005; «Does scientific collaboration increase the impact of ecological articles?»; Bioscience; vol. 55, no. 5:438-443.

[26] Avkiran, NK.; 1997;"Scientific collaboration in finance does not lead to better quality research"; Scientometrics; 39:173-184.

[27] Amin, M. ; Mabe, M., 2002 ;"Impact factors: Use and abuse"; Perspectives in Publishing; 1, 1-6.

[28] Coleman, Anita; 2007; "Assessing the Value of a Journal Beyond the Impact Factor: journal of education for library and information science"; Journal of the American Society for Information Science and Technology; 58(8): 1148-1161.

[29] Angelis, C. D.; Fontanarosa, P. B., 2006; "Thank you Jama peer viewers and authors"; Jama; 295: 1171-2.

[30] Opthof, T., 1997; "Sense and nonsense about the impact factor"; Cardiovascular research; 33: 1-7.

[31] Kurmis A.; Kurmis T., 2006; "Exploring the relationship between impact factor and manuscript